Секція: Філологічні науки.
Література.

Шкурак Л. І.
Цибульський С. А.
Студенти кафедри англійської філології,
Львівського національного університету імені Івана Франка
Науковий керівник – д-р філ. наук, проф. Бандровська О.Т.

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ ПЕРСОНАЖА-ЖІІНКИ В НОВЕЛІ Е.А. ПО "ЛІГЕЙЯ"

У статті окреслено естетичні погляди Е.А. По, американського романтика, поета, прозаїка і теоретика жанру новели. Об'єктом дослідження обрано новелу «Лігейя», яку можна визначити як психологічний трилер. Показано, що принцип бінарних опозицій лежить в основі ідентичності жіночих персонажів новели, яких протиставлено і на тілесно-візуальному рівні, і на рівні особистісних характеристик героїнь. Доводиться, що, *розмивання межі між реальністю та опіумними мареннями, а також мінливість ідентичності персонажів-жінок на перетині життя і смерті увиразнює специфіку романтичних поглядів Е.А. По.*

Ключові слова: *психологічна новела, Е.А. По, «Лігейя», ідентичність персонажа-жінки, герой-оповідач, ненадійний оповідач.*

THE PROBLEM OF A FEMALE CHARACTER'S IDENTITY IN THE E.A. POE'S SHORT STORY "LIGEIA"

The article outlines the aesthetic views of E.A. Poe, an American romanticist, poet, prose writer and theorist of the genre of the short story. The object of the study is the short story «Ligeia», which can be defined as a psychological thriller. It is shown that the principle of binary oppositions underlies the identity of the female characters of the story, which are opposed both at the physical-visual level, as well as at the level of personal characteristics of the heroines. *It is proved that the blurring of the line between reality and opium delirium, along with the variability of the female characters' identity at the intersection of life and death emphasizes the specifics of E.A. Poe's romantic views.*

Keywords*: psychological short story, E.A .Poe, «Ligeia», female character's identity, the narrator character, unreliable narrator.*

І життя, і творчість американського романтика Едгара Алана По сповнені містичними загадками, нерозгаданими питаннями та трагічними подіями. Новаціями письменника в галузі естетики, малої прози і поезії захоплюються критики і читачі, вважаючи його геніальним диваком, співцем темного

начала людської психіки та майстерним творцем екстраординарних сюжетів.. У своїх творах Е.А. По демонструє блискуче володіння мовою і технікам оповіді, а також багатство й оригінальність художньої уяви. Саме він, написавши у 1841 році оповідання «Вбивства на вулиці Морг», стає родоначальником детективного жанру. Також письменника називають творцем психологічної новели-трилера і наукової фантастики.

Е.А. По-критика сучасники поціновували навіть більше, ніж Е.А. По-митця. Так, відомий поет і критик Д.Р. Лоуелл назвав його «найбільш специфічним, філософським та безстрашним американським критиком» [6, с. 432]. У своїх теоретичних працях Е.А. По сконцентрував свою увагу на проблемах художньої майстерності. Його романтичну естетичну концепцію, що базується на світоглядному песимізмі митця, було викладено в статтях, які стали канонічними – «Філософія творчості», «Поетичний принцип» та «Теорія вірша». Також він пише декілька статей про новелістику Н. Готорна, в яких створює теорію новели, називаючи основоположними принципами цього жанру правильну композиційну побудову твору і підбір художніх засобів, які найкращим чином служили б створенню основного ефекту. Емоційне потрясіння в свідомості читача Е.А. По називав «totality effect», і, на його думку, цей ефект повинен збігатися з кульмінаційним моментом оповіді. Письменник заперечував моралізм та алегорію, а також вважав, що справжня ідея твору повинна бути неочевидною, тобто прихованою між рядками.

Е.А. По творив у той період, коли Сполучені Штати Америки проходили етап творення американської нації. З

одного боку, в цю епоху виникла та розвивалася національна ідентичність американців, а з іншого, в цей час з’явилось спустошуюче розчарування в багатьох задекларованих ідеалах доби. Американські романтики – Е.А. По і Генрі У. Лонгфелло, Фенімор Купер, Герман Мелвілл, Волт Вітмен та інші письменники – перебували біля витоків становлення національної ідентичності та формування американської національної літератури. Саме вони довели Європі самоцінність американської культури та її випереджувальне значення у формуванні багатьох мистецьких явищ кінця XIX – XX століть. З цього погляду, визначним був вплив поезії і малої прози Е.А. По на естетичні погляди і творчість французьких символістів кінця XIX століття. Шарль Бодлер і Стефан Малларме у своїх літературних пошуках і новаціях спирались на естетичну концепцію американського романтика. В світовій літературі XX століття художні досягнення Е.А. По також не втратили своєї актуальності.

Одна з найкращих «імпресіоністичних» новел Е.А. По «Лігейя» (1838) написана в жанрі психологічної новели жахів. Автор звертається до традиційних для його творчості мотивів – смерті коханої жінки, тілесної та душевної руйнації, болю і страждання, які розкриває за допомогою характерного для поетики його творів поєднання елементів містики, фантасмагорії та романтичного візіонерства.

Персонажна система твору включає героя-оповідача і двох його дружин – Лігейю та Ровену. Жіночі образи новели є складовою системи «темних» жіночих персонажів творчості письменника. «Різноманіття літературознавчих інтерпретацій «Лігейї» доводить унікальність та складність художніх образів жінок-героїнь твору: це – формалізм (Бред Говард),

міфокритика (Деріл Джонс), феміністична критика (Дебра Йоханяк), ґенденрні студії (RC De Prospo), расова теорія (Джоан Даян)» [5, с. 57].

За сюжетом, Лігейя з’являється в житті оповідача несподівано. Він не знає її прізвища і не пам’ятає, коли зустрів її: «… хоч убийте, не можу достеменно пригадати, як, коли й навіть де саме вперше зустрівся з леді Лігейєю» [1, с. 1]. Варто наголосити, що герой-оповідач, імені якого автор не називає, залежний від опіуму: «В чаді опіумного забуття (бо мене вже міцно закувало в кайдани те зілля)» [1, с. 3]. Тому не можна повністю вірити всьому, що він говорить, натомість читач бачить Лігейю його очима. Е.А. По обирає «ненадійного» оповідача (цей термін до критичного обігу було введено Вейном Бутом), і ця «ненадійність» передбачає спотворення дійсної суті речей та подій [2, с. 158-159].

Не випадково в образі леді Лігейї повністю відсутній матеріальний, тілесний початок, в той же час автор чітко підкреслює риси її високої духовності. Д.Г.Лоуренс вважав, що Лігейя – збірний символ[4, с. 337]. Зовнішнє враження про Лігейю формується в читача через «химерні», нечіткі характеристики оповідача.

Важливо, що «ненадійний» оповідач, як правило, має специфічні проблеми з пам’яттю. З одного боку, в «Лігейї» читач бачить жінку «високого зросту» з «легкістю та пружністю кроку», яка «з’являється й зникає як тінь», з «тихим ніжним голосом» [1, с. 1]. Крізь «сяйво опіумного сну» Лігейя нагадує ефемерну особистість, схожу на вищий дух. З іншого боку, пропорції її фігури та посилання на її красу, такі як «шкіра, що конкурує з найчистішою слоновою кісткою» [1, с. 1], «ніжні обриси носа» [1, с. 1], «гіацинтові

локони» [1, с. 1], розріз губ, сяйво її посмішки, мармурова рука та величне грецьке підборіддя засвідчують її фізичність і навіть скульптурність: вона – наче добре виліплена статуя. На перший погляд, Е.А. По дотримується ідеї Френсіса Бекона про вишукану красу, згідно з якою краса повинна мати певну привабливу незвичність. До того ж, оповідач розповідає про вченість Лігейї та визнає її інтелектуальну вищість над ним. Ідеалізовані риси героїні підводять Кетрін Картер до висновку, що «Лігейя уособлює щось конкретніше за аніму, конкретніше за «жіноче»: вона є втіленням творчої музи автора» [3].

Одним з естетичних принципів Е.А. По є принцип дуальності, який реалізовано в образній системі цієї новели. На противагу Лігейї, Ровена, «золотоволоса та блакитноока» [1, с. 2], є однією із «світлих» жінок художнього світу автора.
Ровена та Лігейя знаходяться в опозиції, ілюструючи мотив боротьби «темного» і «світлого» жіночих начал. Сцена, коли Ровена стає Лігейєю, демонструє явне протистояння між ними: «…кожного разу агонія виглядала так, ніби відбувалася запекла боротьба з якоюсь незримою чужорідною силою» [1, с. 3]. Справжня природа протистояння цих героїнь-жінок заснована на принципі протилежностей – матеріалістичної та духовної сторін життя, фантазії та реальності, гарячого гніву та стриманої байдужості. Врешті решт, дух *femme fatale* бере гору над земною жінкою, що жила в нелюбові та страху. А оскільки Лігейя є неначе частинкою душі оповідача, можна зробити висновок, що саме його маніакальне прагнення повернути Лігейю до життя стало причиною смерті його другої дружини леді Ровени.

Отже, традиційно звертаючись до теми кохання і смерті в новелі «Лігейя», Е.А. По вводить принцип бінарної опозиції у розбудову жіночих персонажів: протиставлення є виразним і на тілесно-візуальному рівні кожного образу, і на рівні типу особистості героїнь. Досконалість леді Лігейї і пересічність леді Ровени, які виступають ядром їхньої ідентичності, демонструють розрив між ідеалом і повсякденністю. Однак письменник ускладнює цей базовий принцип романтичного двосвіття наприкінці новели, коли крізь ідентичність Ровени проступають риси Лігейї. Таким чином, конструювання особистісної ідентичності жіночих персонажів твору набуває ігрового виміру, характерного для літератури ХХ століття.

Література:

1. По, Едгар Алан. Лігейя [Електронний ресурс] / Едгар Аллан По [перекл. В.В. Вишневий] // Бібліотека зарубіжної літератури. – 1992. – Режим доступу : https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=44.

2. Booth, Wayne C. The Rhetoric of Fiction / Wayne C. Booth. – University of Chicago, 1961. – 484 p.

3. Carter, Catherine. Not a Woman: The Murdered Muse in «Ligeia» / Catherine Carter // Poe Studies/Dark Romanticism. – 2003. – Vol. 36, issue 1-2. – P. 45–57.

4. Gargano, James W. Poe’s «Ligeia»: Dream and Destruction / James W. Cargano // College English. – 1962. – Vol 23. – No 5.– P. 337-342.

5. Martens, Elien. The Representation of Women in the Works of Edgar Allan Poe / Elien Martens. – Universiteit Gent, 2013. – 81 p. – Access mode : https://lib.ugent.be/en/catalog/rug01:002060296

6. Quinn, Arthur Hobson. Allan Edgar Poe. A Critical Biography / Arthur Hobson Quinn. – N/Y, London, D. Appleton-Century Company, 1941. – Access mode : https://eapoe.org/papers/misc1921/quinn00c.htm